

XI.

Psáno v Görbersdorfu v dubnu 1908.

Některé dodatečné poznámky ke článku: Jak vznikla Česká akademie?

Od těch časů, co jsem uveřejnil k sedmdesátým narozeninám Hlávkovým v »Osvětě« článke »Jak vznikla Česká akademie«, změnilo se především to, že k České akademii byl přičleněn »Národohospodářský ústav« a to zase, když ne výhradně pomocí peněz Hlávkových, přece podstatným jeho přispěním, a když ne výhradně z jeho myšlenkového počínu, přece za jeho duševní spolupráce zakladatelské. O tom, jak prvně povstala myšlenka Národohospodářského ústavu a jak se dále věci vyvíjely až k jeho ustavení, napsal jsem podrobnější vzpomínky, které se najdou po případě ve zvláštním fascikulu, jenž obsahuje spisy o »Národohospodářském ústavě«. Zatím také rozžehnal se Hlávka dost náhle se světem a testament jeho znamená poslední formu, které konečně nabyly jeho plány k veliké kulturní nadaci pro národ český, o níž v článku výše dotčeném jsem se rozepsal.

Úmrtí a pohřeb Hlávkův padly do nejsmutnějších dní mého života, do dní, kde jsem si již uvědomoval dosah zákeřné nemoci, která tak náhle se ukázala u mého syna Václava koncem února 1908. Proto, ač jsem k naléhání Dra Mattuše a prof. Grubra sepsal leták, jenž byl při pohřbu Hlávkově rozdáván mezi lid, k jejich naléhání také převzal krátké proslovení při rakvi a konečně ku prosbě Vlčkové pohrobni vzpomínku do »Osvěty« (číslo vyd. 24. dubna 1908), přece ve své tehdejší těžké sklíčenosti a zoufalosti neměl jsem mysl dosti sebranou, abych mohl pověděti a pověděl o Hlávkově, k jeho charakteristice i kritice a řeknu přímo, i k jeho obraně všecko, čeho třeba. Jenom České akademii odevzdal jsem dopisy Hlávkovy, psané mně v době, kde se o zřízení akademie, osnovách stanov atd. jednalo, pak dopisy, jež jsem obdržel, když šlo o návrhy prvních řádných členů k jmenování císařskému. Doufám, že budou tak uchovány, aby mohly býti časem uveřejněny s ostatním materiálem, který se nepochybně najde v Hlávkově pozůstalosti a s ním se účelně navzájem doplní. Snad se mi udá

ještě příležitost o Hlávkově osobě více pověděti.*) Zde bych jen rád článek výše jmenovaný v některých směrech doplnil.

Nejprve ještě k původnímu Hlávkovu věnování. On měl dost co dělat, než svých 200.000 zl. jako fond pro založení České akademie odbyl. Jeden z prvních, na něž se obrátil, byl místopředseda baron Kraus. Ten se záměru řečeného přímo zděsil, nechtěl s ním nič mít, ani vládně to podat: »Was fällt Ihnen ein, Herr Baurat. So eine nationale Idee. Geben Sie's dem Kinderspital, da werden Sie sich ein unsterbliches Verdienst schaffen.**«)

Ale i když už věnování po dlouhých jednáních vídeňských prozatímně nejvyš. maršálkem bylo přijato a mělo se jednati o schválení návrhu na jeho přijetí na sněmě, nebyla věc bez nesnází. Tu byl především hr. Frant. Thun, který věci nepřál, poněvadž měla býti výlučně národní (také se před rozhodným hlasováním nenápadně vzdálil on a ještě asi dva, tři poslanci konservativního velkostatku). Druhá obava se týkala kardinála Schoenborna, že se bude v nové akademii báti instituce protináboženské. Jeho usmířil Hlávka navštíviv ho zvláště a vyloživ mu podstatu svého záměru,

*) M. j. byla i v »Hlasu Národa« k 70. narozeninám Hlávkovým ode mne vzpomínka. Anekdoty v »Politik« (Union) v den po smrti jeho byly také mnou sděleny. Jsou pravdivy a velmi charakteristické pro jeho houževnatost.

***) Generál Kraus, poctivý, dobrosrdečný člověk, byl in politicis nejen šosák, nýbrž i hrozný strašpytel. Nejzajímavější byl případ se sv. Václavem Myslbekovým. Myslbek dávno toužil udělati sochu sv. Václava, která dle Schulzova i dle Kochova konkurenčního plánu pro museum měla býti umístěna před museem nad Václavským náměstím. Jednoho dne požádal mne Stupecký, abych nějak nejv. maršálka kníž. Lobkovic pro Myslbekovu oblíbenou myšlenku získal a k tomu nebylo mnoho potřebí, neboť kníže se tím netajil, že by rád viděl v Praze sochu sv. Václava a že pokládá Myslbeka za jediného, jemuž takovou věc lze svěřit. Jen kde vzít peníze? Tu najednou dostal Myslbek od Gautsche vyrozumění, že se mu uděluje stipendium (tuším 2000 zl.) na vypracování skizzy pro plastické dílo, jež by bylo způsobilé zdobiti nějakou monumentální budovu pražskou. Měl navrhnouti ternu. Stupecký mne hned vyrozuměl, já ihned šel ke knížeti, ten ihned běžel ke Krausovi, přimlouvat se za sv. Václava. Leč, chyba lávky. Myslbek to nemohl vydržet a již před touto návštěvou kníž. Lobkovic u místopředsedu došel k tomu a doručil mu ternu svých návrhů, mezi nimiž ovšem byla na prvním místě socha sv. Václava před museem. Kraus jak by ho uštknul: »Was, diesen heiligen Kravallmacher wollen Sie mir auf den Platz vor das Museum hinstellen, damit die Leute nach jeder Demonstration hinziehen und Ihr »Hej Slované« dort brüllen? Nein daraus wird nichts und schweigen Sie fein davon!« Když nyní s touž věcí přišel Lobkovic, měl Kraus za to, že Myslbek nemlčel a hledal u něho po zamítnutí opory. I dal si Myslbeka zavolat: »Sie haben doch geplauscht. Sie haben die Sache dem Oberstlandmarschall verraten.« Myslbek ve formách a titulaturách trochu neobratný namítal: »Aber ich kenne ja Seine Excellenz (!) den Herrn Fürsten Lobkovic nicht. Ich habe nur den Prof. Bráf bitten lassen, dass...« Na to Kraus: »Nu wenn's nur der Bráf war, so ist gut. Nur soll es kein Journalist erfahren, sonst habe ich wieder überflüssigen Verdruß.« — Ať Kraus dal votum jakékoliv, Gautsch se nerozpakoval rozhodnouti se pro svatého »Kravallmachra« a měl z prvě skizzy takovou radost, že znova povolil peníze na provedení ve větším měřítku.

a Rieger dovršil dobrý dojem svou řečí sněmovní, v níž ukazoval, že »pravá věda vede k Bohu«. Thun i kardinál bývali by povážlivými nepřá-
teli, onen zejména, když brzo potom se stal místodržitelem. Leč právě on
pak urychloval vyřízení, když při zvedajícím se odporu proti punktacím
šlo o to učinit českému lidu něco příjemného. Tak punktace měly i ten
dobrý účinek, že pomáhaly tlačit ve věci zřízení »České akademie«.

Ve Vídni nebylo ovšem příliš mnoho příznivé nálady ke schválení
proposic sněmu, ale přece nelze říci, že by byl panoval zásadní odpor.
Krakovská akademie byla arci svého času zřízena přímo nejvyšším roz-
hodnutím a také dostala hned svůj paragraf v rozpočtu státním, jehož
Česká akademie nemá dosud, berouc subvenci státní jen ze všeobecné
dotace.*) Něčemu podobnému chtěli se ve Vídni vyhnout, aby Němce
nepobouřili. Proto Taaffe nepřijal sám věnování Hlávkovu a odkázal ho na
sněm, aby ten na podkladě Hlávkovu věnování akademii založil. Hlávka
ovšem obratně užil jubilejního podnětu.

Hlavní překážky rychlejšímu vyřízení způsoboval Hlávka sám jednak
vůbec neústupným trváním na stilisacích, jež obsahovaly nepřiměřenosti,
hlavně pak tím, že tvrdošijně trval na myšlence, že se má Král. společnosti
nauk umožnit stanovami České akademie přičlenění k této a převzetí úloh
I. a II. třídy, což všichni závažní členové Společnosti odmítali, čemu ani
zemský výbor nepřál a co tím méně mohla chtít vláda, poněvadž Společnost
nauk dle stanov i jazyka jednacího a publikačního jest ústavem utrakvistic-
kým a přivtělení jeho do České akademie znamenalo nebezpečí nové
politické otázky pro vládu, když je povolí. Ale Hlávka to hájil tak říkajíc
do posledního dechu. Hlavní jeho důvod záležel v tom, že prý má vláda
jako činitel subvence udílející v moci své přiměti Král. českou společnost
nauk, aby zase větší měrou zvolila Němce za členy a tím se poznenáhlu
i přeměnila na ústav většinou německý. Němci založením své »Gesellschaft
zur Förderung deutscher Wissenschaft und Kunst in Böhmen« ukázali nej-
lépe, že takových dlouhých procesů nepotřebují. Proto mi bylo nad míru

*) To vše vždy a zřejmě má svůj důvod ve skutečnosti, že se v Čechách
musí vše zřídít pro obě národnosti. Když se nedala zřídít zároveň německá akademie
— což by nebylo mělo smyslu vzhledem k trvání císařské akademie věd ve Vídni,
fakticky německé — musila se zřídít aspoň »Společnost pro podporování německé
vědy a umění v Čechách«, jak možno s týmiž subvencemi, jakých dostává Česká
akademie. Pořád jest ještě v Rakousku jistým kruhům nepochopitelná myšlenka,
že určité kulturní instituce jsou tu pro jednotlivé národnosti a že jest směšno žádati
z důvodu rovnoprávnosti všude šablonovitou paralelnost, jakmile se zřídí taková
instituce pro národnost, jež podobné dosud neměla.

divno, že mezi dokumenty, do nichž mi Hlávka dal nahlédnout před sepsáním článku »Jak vznikla Česká akademie«, vzal také dopis Albertův, v němž Albert pořádně ten záměr sesměšnil, mylně se arci domnívaje, že Hlávka sám je proti přivtělení Společnosti nauk a že ho do toho ženou jen nějakí ti zabeďněnci pražští.

V otázce jazyka publikačního vedl si Hlávka původně také příliš úzkoprse. V té věci on náležel mezi naše vlastence, kteří nechápu a ne-připouštějí, že postavení malého národa, jenž se nechce ze světového koncertu vědeckého vyloučit, je jiné než velkého. Hlávka tu lpěl na názorech našich lidí, mimo obec vědeckou stojících, kteří chtějí, aby se literatura mohla vykázat těmi a těmi spisy; jest-li tu koho, kdo by je v jazyku publikace četl neb jako podnětu k vlastní práci mohl užítí, jest jim podřízenou věcí. Upozorňovali jsme ho ovšem, že se tu nesmí lidé příliš obmezovat, že největší akademie jako petrohradská dovolují ochotně vlastním členům cizojazyčné publikace, že mezinárodní ráz vědeckého badání vyžaduje takové volnosti.

Gautsch, u něhož jsem jménem zemského výboru byl vyjednávat, otázku přivtělení Společnosti nauk odmítl rozhodně. Co do jazyka publikačního přál si jen více volnosti, než Hlávka chtěl připustit. Kompromisem jsme došli ke znění stanov, jaké jest dosud. Poslední redakci stanov prováděli jsme, už jen ve věcech podřízenějších, za punktačního sněmu z části s místodrž. radou Stadlerem v. Wolfersgrün (pozdějším sekčním chefem) v mé úřadovně v zemském výboru, z části s hr. Thunem samým ve sněmovně.

Velikou radost měl Hlávka, že se mu podařilo vymoci sobě zřizovací listinu akademie v jazyce českém, t. j. i s textem českým jako originálem, jenž nesl český podpis císařův.*)

Krutým ořechem byly první návrhy členů řádných, neboť třetinu všeho počtu řádných členů každé třídy měl jmenovati císař. Zemský výbor podle svého účelu a složení jistě nebyl povoláným orgánem k navrhování členů, t. j. k posuzování vědecké a umělecké kvalifikace. Poněvadž se věc ani z politických ani z věcných důvodů nemohla vložit na ministerium, které beztoho dávalo dobré zdání o všech návrzích kabinetní kanceláři, nebylo

*) Později vymohl akademii také zvláštní znak pečetní (stampiglii). Starší to znak: dvouhlavý orl máje uprostřed lva českého ve štítku. Původně chtěl Hlávka mítí pouhého lva ve znaku a pečeti akademie. Ale Taaffe řekl: »Geben's mir Ruh' mit der Katz'!« Hlávka však nepopustil, až mu povolili aspoň znak právě řečený.

by zbývalo, než sestavit k ruce zemského výboru s hlasem ať už rozhodujícím neb poradným zvláštní sbor navrhovací. Ale když by ten byl se skládal z nejlepších našich osobností vědeckých neb uměleckých, byl by tento sbor přišel do nemilé alternativy, buď navrhovat především své členy nebo z bázně před výtkou něčeho takového pominout zrovna nejlepších a zůstatv jejich povolání do akademie teprve volbám skrze členy. Bylo tedy lépe vyhledat hojně a dobré porady soukromé a podle nich návrhy sestavit. Tak se věc opravdu provedla. Samozřejmě bylo přece mnoho nespokojenosti a nepříznivé kritiky, i mnoho uražené ješitnosti a sklamaných aspirací. Celkem nemohl přece nikdo právem vytýkati jakoukoliv podjatost, ač se ve výboru zemském o některé osobnosti vedly tuhé zápasy. (Tak Dr. Škarda bránil se navržení Otta důvodem, že nemá českých prací, a musil býti o opaku usvědčen. Kvíčalovi nevoněl Gebauer atd.) Přece se věc dovedla šťastně k cíli.*)

V třetí třídě hleděli jsme způsobit jisté vývažky strannických vlivů tím, že jsme tam hned zprvu dostali Brandla a Bartoše, kteří ovšem neměli na různých ustláno. S jedné strany snažil se získati jich Kvíčala, s druhé Gebauer, aniž bylo možno přivést k místu společnou schůzi všech členů třídy císařem jmenovaných, aby učinili společný návrh pro další volbu. K tomu se odnášejí dopisy Brandlovy i kníž. Jiřího z Lobkovic, jež jsem spolu s výše uvedenou sbírkou odevzdal České akademii. Mnohem více intrik a strannických snah bylo při volbách, jež prováděli členové sami, nežli při jmenovacích návrzích zemského výboru.

Ještě než vůbec došlo na tyto věci, staly se ovšem pokusy získati pro určitou stranu Hlávku, anoť se myslilo, že on bude míti na obsazování míst členských vliv, čehož však naprosto nebylo. V té věci by si zemský výbor nebyl dal líbit vlivu Hlávka, Hlávka se také o žádný nepokoušel.

*) K těm přípravám pojí se ostatně i má osobní upomínka veselejšího rázu. Vzhledem k nemoci své ženy, abych ji totiž nemusil pozdějším příchodem z pracovny do ložnice budít, přistavil jsem si v ložnici stůl k posteli a psal na posteli sedě, obšírnou, s návrhy řečenými souvisící zprávu odůvodňovací. Byt měli jsme tehdy s okny na Tylovo nám., ložnice měla okna do dvora, domovní vchod byl ale z Ostrovní ulice (č. 2). Pojednou ke 12. hodině zavzní pekelný řev mnohohlasý, pískot, volání atd., ale jako někde v sousedství. Tušil jsem arci hned, že přece platí mně, punktátorovi atd. Nevím, co jsem právě vyvedl, však něco jsem měl na svědomí a Nár. listy měly tak štvavý článek proti mně, že nemohlo býti o účinku pochyby. Jenže páni demonstranti šli pouze dle čísla domovního v adresáři a ustrojili ve chvíli, kde jsem právě s největší upřímností pracoval o aktu důležitém pro ustavení České akademie, svou hlučnou demonstraci, ne pod okny mého bytu, nýbrž ob roh, pod okny — dvou profesorů německé university, Werunského a Rulfa.

Jen bylo v užším universitním kruhu mnoho řeči o dopisu, jež v záležitosti akademie Hlávkovi poslal Josef Kaizl. Nikdy jsem ten dopis nečetl, znal jen obsah z vypravování Hlávkova;*) dle toho pramene prý vzhledem na nastávající zřízení České akademie upozorňoval Kaizl na směr realistický. označuje přívržence jeho za jediné vědecké a uváděje m. j. jako takové z právnické fakulty profesory Hanela a Heyrovského. Stálo prý tam také, že oni (lidé toho dotčeného směru) si osobí kritiku, ale že ji nepřipouštějí naproti sobě, leč to v takovém znění jest sotva pravděpodobným. Hlávka došel si ovšem s listem tím na svého tchána Havelku, jenž byl nemálo rozhořčen vida, že mezi vědeckými pracovníky fakulty právnické jsou sice Hanel a Heyrovský, nikoliv však Randa a Ott. Brzo zvěděl i Randa a jiní obsah listu. Ať už se věc pojímala jako znamení slepé podjatosti nebo jako pokus nesprávné informace, obsah listu činil zlý dojem a nebyl docela bez vlivu na volby do akademie.

Své zvolení za člena mimořádného nemohl jsem připisovati jinému důvodu, než že jsem byl na universitě starším zástupcem svého předmětu a jediným, jenž v Praze působil (Kaizl poslancoval a po celé semestry nečetl), pak ovšem také tomu, že jsem měl při vypracování stanov a zavedení celé akademie mnohostrannou účast a tedy tak říkajíc zásluhu. Po něvadž jsem ihned spolu s prof. Pražákem byl ustanoven k vypracování jednacního řádu, nastaly mi arci nové, unavující potyčky s Hlávkou, který se lekal a obával každé odchylky v stilisaci svých návrhů (obyčejně velmi těžkopádné), domnívaje se, že jiná stilisace úmysl jeho dost správně nevyjádří, smysl jeho poruší a zdárné provádění ohrozí. Ježto jsme mu při vší šetrnosti ve všem vyhověti nemohli, byl na konec celý rozmrzelý a napsal mi dopis, jakoby už s akademií dále nic nechtěl mítí. Ovšem to nešlo do pravdy. A nesčíslněkrátě ještě až do onemocnění se rozčilil, když něco nešlo po jeho názoru a on se obával, že z toho pojde věci újma. A nešly často věci po jeho, nezřídka šly přímo proti jeho přáním a názorům. Také šrůtky jeho s hodnostáři akademie a zvl. s generálními sekretáři byly časty. Bylo tedy — ať už objektivní úsudek v jednotlivém případě byl jakýkoliv — nesprávně, když ze všeho, co kritika vytýkala akademii a zvláště, co vytýkala třídě čtvrté, uvalována zodpovědnost na Hlávkou. On n. př. způsob rozdělení cen ve IV. třídě neschvaloval, těžce je nesl, ano r. 1907 byl i k neurvalým a obvykle nevkusným útokům Ma-

*) Doufati lze, že se najde v pozůstalosti Hlávkově; teprv pak bude lze posouditi, pojímal a vykládal-li Hlávka obsah jeho správně.

charovým dost spravedlivě objektivním, ba vytkl vynikajícímu básníku, že on je vinen připouštět, že se jemu tak často udílí prvá cena. Ale ten prý (dle Hlávky vlastního vypravování) suše odpověděl: »Nemohu si pomoci, když toho potřebuji.«

Sluší doznati, že s Hlávkou nebývalo snadno jednat. Byl v myšlení a zvláště v konceptu těžkopádný, k lidem nedůvěřivý, záměry své s neodvratnou vytrvalostí sledující. Kolovaly o něm ovšem legendy, jak utiskuje řemeslníky, své dělníky atd. Sám vím, že se na zákon o pensijním pojišťování úředníků soukromých zlobil. Umělec málokterý s ním trvale vyšel. Řadou se poznenáhla znepřátelil se všemi. Mnohému nedal tolik, co on chtěl, soudívalo se rádo, že dává jen na nuznou výživu, když dává — ale on sám byl zvyklý protloukat se s málem a věděl, že to tuží energii. Mnohému za podporu ukládal podmínky, jež splniti bylo podporovanému nemilo neb obtížno, také ovšem nezahořel hned pro každý směr, jenž právě byl moderním. Umělci chtěli více volnosti, on zase, jak z celé souvislosti ostatního jeho života je zřejmo, rád si napřed dopodrobna zabezpečil řádné upotřebení každého groše, jež na jakýkoliv účel věnoval. Nejedem však od něho podporu vzal a podmínky prostě neplnil.*)

Připustme, že se leckdo na něho horšil právem. Ale pohnutky jeho neměl nikdo práva podezřívati. Rádo se poukazovalo na jeho ctižádost, že chtěl za každou věc býti také řádně uznáván a chválen atd. Jistou ctižádost a touhu po zevním uznání měl zajisté on také; nepoznal jsem ani jediného z vrstevníků jeho, aby mu bývalo uznání či neuznání zcela lhostejno. Nejnedůtklivější bývali v tom směru zrovna mladší karatelé a snižovatelé Hlávkoví. Avšak rozhodnou zůstane vždy úvaha, že ctižádost a touha po vyznamenání by nikdy nestačily vysvětliti všecku tu námahu, kterou podstupoval Hlávka, těžkopádný stilista, aby do podrobná propracoval řády a pravidla pro svá věnování. V tom směru málokdo asi s ním tolik prodělal jako já. Kdo si dovedl pro uskutečnění svých záměrů, na něž peníze obětoval, tolik námahy a práce uložit, u toho dojistá nebyla touha po zevním uznání motivem rozhodujícím, nejvýš vedlejším.

Hlávka byl též vedle F. L. Riegra a Tomka z posledních, kteří nedali ničím zviklat svou důvěru v pravost rukopisu Královodvorského. Ještě krátce

*) Kolovala po Praze anekdota (patrně smyšlenka), že dostal umělec stipendium na cestu do Paříže, ať od akademie, ať od Hlávky. Ale nejel. Hlávka ho vidí v Praze a pošle mu lístek tohoto obsahu: »A co Paříž?« (narážka na jeho chatrnou znalost češtiny). Dojde promptní odpověď: »Pařím!«

před smrtí, v tédni po pohřbu Svatopluka Čecha, vážně a horlivě se mnou hovořil o tom, že by vypsál cenu několikatisícovou s pětiletou lhůtou na spis, který by provedl s úspěchem obranu rukopisu. Domníval se, že smrtí Gebauerovou nastane v té záležitosti jistý obrat, že lidé nabudou více odvahy vyhledávati, co by pro pravost svědčilo. Zkrátka už se strožil cenu vypsati. Také s Mattušem i tuším s Randou o svém záměru hovořil. Přimlouval jsem se za odročení, nevím však, byli by poslechl. Smrt jeho úmysl zmařila, tak jako přetrhla jeho plány, aby ještě za živa své jmění proměnil ve velikou nadaci, z jejíhož výnosu mimo České akademie a Studentských kolejí také Národohospodářský ústav měl bráti určitý podíl. Ještě večer před smrtí pravil své sestře: »Já bych teď nesměl umřít. Vždyť to ještě nemám v pořádku s Národohospodářským ústavem.«

